

İBNÜ'N-NÂZİM'İN, “EL-MİSBÂH FÎ İHTİSÂRİ'L-MİFTÂH” İSİMLİ ESERİNDE MÜSNED İLEYH KONUSUNDA GÖSTERDİĞİ ŞİİR İSTİŞHÂDLARIN ANALİZİ

**An Analysis Study on İstishhads (To Show Evidence by Using Poetry) That
Used by İbn-Nâzım on Subject Musnad İlayh in His Work Titled "Al-Misbah Fi
İhtisar Al-Miftah"**

Mehmet Sıdık ÖZALP¹

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 06.09.2020
Kabul Tarihi : 25.11.2020
Yayın Tarihi : 22.06.2021

Özet

Kökü kadim Yunan medeniyetine kadar uzanan Arap belâgatı, Câhiliye döneminde şair ve hatipler tarafından doğal olarak icra edilmiştir. Bu minvalde bu ilim, İslamiyet'in ilk dönemlerinde de devam etmiştir. Bu kapsamda Belâgat ilmi, Abbasi devletinin ilk döneminde değişik kültür ve medeniyetlerin etkileşimleri neticesinde ivme kazanarak, gelişimini sürdürmüştür. Bu çerçevede büyük ilerleme sağlayan belâgat çalışmaları, değişik eksenler etrafında kümelenmek üzere meyve vermeye başlamıştır. Böylece tarihi süreç içerisinde belâgat ilmi, farklı membalardan beslenmek üzere gelişmeye devam etmiştir. Ayrıca Arap dünyası, Arap dünyasının doğusunda yer alan halklar ve Arap dünyasının batısında yer alan halklar tarafından kullanılmak üzere farklı edebî akımları da bulunan belâgat ilmi, sürecin sonunda üç ana ilim şeklinde oluşumunu tamamlamıştır. Belâgat ilmi tedvin edilmeden çok önce Araplar, kendi üsluplarından farklı bir üslup barındıran Kur'an'la tanıştılar. İnsanoğlunun benzerini getirecek seviyede olmayan bir fesâhata sahip olmakla beraber hiçbir sözün nitelendirilmeyeceği bir belâgatı da içeren Kur'an, Arapların övgü kaynağı olan belâgatın en parlak döneminde kendilerine bu alanda meydan okumuştur. “me'ânî”, “beyân” ve “bedî” olmak üzere üç ana disipline ayrılan belâgat ilminin sözlük anlamı “ulaştırmak” olduğu ve bu disiplinin de manaları, dinleyenlere ulaştırdığı ve dinleyicilerin anlamalarını da sağladığı için bu disiplin “belâgat” olarak adlandırılmıştır. Belâgat ilminde Sekkâki tarafından “Miftâhü'l-'ulûm” isimli eser kaleme alınarak, bu ilmin ana omurgası oluşturulmuştur. Böylece belâgat ilmi üzerine parmak izlerini de bırakan Sekkâki, kendisinden sonra gelen alimler tarafından odak noktası haline gelerek, eserine şerhler ve telhisler yazılmıştır. Bu çerçevede Bedreddin b. Mâlik (İbnü'n-Nâzım) da “el-Misbâh fî ihtisâri'l-Miftâh” isimli eseriyle Sekkâki'nin söz konusu eserini ihtisar etmek üzere bir telhis kaleme almıştır. İbnü'n-Nâzım hakkında akademide kayda değer bir çalışma olmadığından makalede İbnü'n-Nâzım'ın, bahsi geçen kendi telhisinde müsned ileyh konusunda gösterdiği şiir istişhâdları analiz edilmiştir. Bu münasebetle Sekkâki ile eseri “Miftâhü'l-'ulûm” ve İbnü'n-Nâzım ile eseri “el-Misbâh fî ihtisâri'l-Miftâh” kısacası tanıtılmıştır. Ayrıca konuyla ilişkili olmaları hasebiyle “isnâd”, “müsned” ve “müsned ileyh” ile “istişhâd”, “şâhid” ve “şevâhid” gibi kavramları da kısacası açıklanmıştır. Bahsi geçen konuda sunulan yirmi istişhâd, eserde geçme sırasına göre aktarılmış ve hangi aruz bahrine ait oldukları da belirtilmiştir. Ayrıca Şiirlerin Türkçe tercümelemleri verildikten sonra, kim tarafından söylendiği ve istişhâd konuları hakkında da bilgi verilmiştir. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise istişhâdlarla ilgili istatistiksel veriler ışığında iki yazar arasında karşılaştırmalar yapılarak, çalışma bitirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Belâgat • müsned ileyh • şiir • istişhâd.

¹ Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/ Arap Dili ve Belâgatı Bilim Dalı, sozalp65@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4260-6989>

Giriş

Öz kısmında da değinildiği üzere çalışmada *İbnu'n-Nâzım'ın "el-Misbâh fî ihtisâri'l-Miftâh"* isimli eserinin mûsned ileyh konusunda gösterilen şiir istişhâdları ele alınmıştır. Bu münasebetle çalışma alanımız, söz konusu eserin mûsned ileyh konusunda gösterilen şiirlerle sınırlandırılmış ve nitel araştırma yöntemiyle çalışma yürütülmüştür. Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla "*Miftâhü'l-'ulûm*", yazarı Sekkâkî, İbnu'n-Nâzım ve eseri "*el-Misbâh fî ihtisâri'l-Miftâh*" hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bununla beraber konuyla alakalı temel kavramlardan "*isnâd*", "*mûsned*", "*mûsned ileyh*", "*istişhâd*", "*şâhid*" ve "*şevâhid*" sözcüklerinin tanımları yapılarak, mûsned ileyh konusunda sunulan şiir istişhâdları, eserde geçme sıralamasına göre incelenmişti. Aynı zamanda konu başlıkları da olduklarından istişhâdlar, koyu yazı fontuyla sunulmuştur.

Sekkâkî

Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) çağdaşı olan Yâkût el-Hamevî (626/1229), "*Mu'cemü'l-Üdebâ*" isimli eserinde kedisini şöyle anlatmaktadır: *Havârizmlî olan Yusuf b. Ebî Bekir b. Muhammed Ebû Yakup es-Sekkâkî, Arapça, me'ânî, beyân, edebiyat, arûz ve şiir ilimlerinde yetkin bir âlimdir. Aynı zamanda kelimci ve fakih olan es-Sekkâkî, çok sayıda farklı alanlarda da uzman olan bir şahsiyettir. Kervanların namını dört bir tarafa yaydığı değerlerden biri olan es-Sekkâkî, 554/1159 yılında doğmuştur. Muhtevası farklı on iki ilimden oluşan "Miftâhü'l-'ulûm" eserinin de yazarı olan Sekkâkî, günümüzde yaşamakta olup Havârizm ülkesinde ikamet etmektedir.*¹

Taşdelen, "*Arap belâgatı Sekkâkî 'den önce, me'ânî, beyân ve muhassinât adlarını taşıyan üç ana kategoriye ayrılmamıştı. Belâgatı bu şekilde ilk defa ele alan kişi Sekkâkî'dir*" diye aktarmıştır.²

Miftâhü'l-'ulûm

Sekkâkî tarafından telif edilen *Miftâhü'l-'ulûm'un* birinci bölümü sarf, ikinci bölümü nahiv ve üçüncü bölümü me'ânî ve beyân ilimlerini kapsamak üzere toplam üç ana bölümden oluşmaktadır. *Miftâhü'l-'ulûm*, âlimlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Kimisi şerh ederken, kimisi de telhis etmiştir. 1407/1987 yılında Na'im Zerkûr tarafından tahkik edilerek yayınlanmıştır.³

İbnu'n-Nâzım (Bedruddîn)

İbnu'n-Nâzım olarak meşhur olan Muhammed b. Muhammed b. Abdullah b. Mâlik et-Tâi Ebû Abdullah Bedruddîn'in⁴ doğum yeriyle ilgili tabâkatlarda genellikle değinilmemiştir. Bununla beraber Tantâvî (ö. 1379/1959), Ziriklî (ö. 1396/1976) ve Kehhâle (ö. 1408/1987)

¹ Yâkût el-Hamevî er-Rûmî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, nşr. İhsan Abbas, (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1993), 6/2846.

² Hasan Taşdelen, *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler*, ed. İsmail Güler, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 294.

³ Çelebi/Hâcî Halife, *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn*, nşr. Mehmet Şerafettin Yaltkaya/Kilisli Rifat Bilge, (Beyrut: Daru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, y.t.), 2/1762-1763; Sirâceddin Ebû Yakup Yusuf b. Ebî Bekir Muhammed b. Ali Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, thk, Na'im Zerkûr, (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiye, 1407/1987), 5-8.

⁴ Hayrüddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm Kâmusu terâcim li eşheri'r-ricâli ve'n-nisâi mine'l-Arabî ve'l-musta'ribine ve'l-Musteşrikîn*, (Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Melâyin, 2002), 8/31.

gibi son dönem tarihçiler, Bedruddin b. Mâlik'in Dimaşk'ta doğduğunu belirtmişlerdir.⁵ Muhammed Kâmil Berekât: “İbn Mâlik’in oğlu Bedruddin’in hicri 686 yılında genç yaşta vefatı, 640/1242 civarı veya az sonrasında doğmuş olduğunu göstermektedir” diye ifade etmiştir.⁶ Bedruddin b. Mâlik, Ciddi bir şekilde kendisini etkileyen kalın bağırsak iltihabından sekiz Muharrem⁷686 yılında⁸ (23 Şubat 1287 tarihinde) Dimaşk'ta genç veya orta yaşlarda vefat etmiştir.⁹

Zehebî (ö. 748/1348), Bedreddin'in âlim, zeki, akıllı ve kıvrak zekalı biri olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Bedreddin'in nahiv, me'ânî, beyân ve mantık ilimlerinde otorite olmakla beraber fıkıh ve usûl gibi diğer disiplinlerde de derin bilgilere sahip olduğu belirtmiştir. Babasının vefatından sonra Dimaşk'a yerleşerek görevini üstlendiğini söyleyen Zehebî, Bedreddin'in, zekâ, münâzara ve doğru kavrayış yönünde de olağanüstü bir şahsiyete sahip olduğunu, Arapça, me'ânî ve bedî' ilimlerinde de meşhur eserler verdiğini beyan etmiştir.¹⁰

el-Misbâh fî ihtisâri'l-Miftâh

İbn Haldun(ö. 808/1406), Bedreddin İbn Malik'in yazmış olduğu “*el-Misbâh fî ihtisâri'l-Miftâh*” isimli eserini, Sekkâkî'nin “*Miftâhu'l-'ulûm*” kitabından telhis edilmiş dönemin yaygın temel kaynakları arasında göstermiştir.¹¹

Misbâh'ın muhakkiklerinden Hüsnî Abdülcélil Yusuf, *Misbâh'ın* sözleri veciz, ibareleri anlaşılır, örnek şiirlerinin çok ve seçkin olması, bayağı ve problemlili şiirleri barınmama açısından müstesna bir konuma sahip olduğunu; yazarının da eseri, konularına göre düzgün bir biçimde ayırdıktan sonra, konuları bölümlere, bölümleri kısımlara ayırarak, eseri nizami bir şekilde tasarlaması bakımından mümtaz bir yerde olduğunu dile getirmiştir.¹²

İsnâd, Müsned ve Müsned İleyh

Kendisine bir yargının varlığı veya yokluğu yöneltilen ya da kendisinden bir yargının yapılması veya yapılmaması talep edilene “*müsned ileyh*” denir. Yöneltilen yargıya “*müsned*”, ilgili yargının yöneltilme eylemine ise “*isnâd*” denir. (سافر محمود) cümlesinde “*sefere çıkılma*” eylemi Mahmud'a yöneltilmişken, (لم يسافر محمود) cümlesinde “*sefere çıkılmama*” eylemi

⁵ Ömer Rıda el-Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, (Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 3/655; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, 7/31; eş-Şeyh Muhammed et-Tantâvî, *Neş'etu'n-nahvi ve tarihu eşheri'n-nuhât*, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1995), 274.

⁶ Cemaluddin b. Mâlik, *Teshîlu'l-Fevâid ve Tekmilu'l-Mekâsid (Temhîd)*, nşr. Muhammed Kâmil Berekât, (y.y: Dâru'l-Kâtibi'l-Arabi Li't-Tebâ'ati ve'n-Neşir, 1387/1967), 14.

⁷ Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*, nşr. Ömer Abdüsselam Tedmuri, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, 2000), 51/284.

⁸ Tacuddin Eu Nasr Abdülvehhâb b. Ali b. Abdulkâfi es-Subkî, *Tabakâtu's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, nşr. Mahmud Muhammed et-Tenâhi/Abdulfettah Muhammed el-Hulluv, (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1383/1964), 8/98.

⁹ ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 51/284.

¹⁰ ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 51/283.

¹¹ Veliyüddin Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun, *el-Mukaddime*, nşr. Abdullah Muhammed ed-Derviş (Dimaşk: Dâru ya'rab, 1425/2004), 375.

¹² İbnü'n-Nâzım Bedreddin b. Mâlik, *el-Misbâh fî'l-me'ânî ve'l-beyâni ve'l-bedî' (Mukaddimetü'l-muhakkik)*, nşr. Hüsnî Abdülcélil Yusuf, (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1409/1989), ص

Mahmud'a yöneltilmiştir. Aynı şekilde (سافر يا سعيد) cümlesinde Sait'ten "sefere çıkılması" talep edilmiştir. "Mahmut sefere çıktı" cümlesinde de görüldüğü üzere bir yargının gerçekleşmesi veya "Mahmut sefere çıkmadı" cümlesinde de olduğu gibi bir yargının gerçekleşmemesi ya da "Sait sefere çık!" cümlesindeki gibi kişiden bir eylemin yapılması veya "Sait sefere çıkma!" cümlesindeki gibi kişiden bir eylemin yapılmama talebine "isnâd" denir. Başka bir ifadeyle bir yargının, gerçekleştiğini veya gerçekleşmediğinin bir kişiye yöneltilmesi ya da bir yargının yapılması veya yapılmamasının talep edilme eylemini bir kişiye nisbet edilmesine "isnâd" denir. "Sait" ve "Mahmut" sözcükleri "müsned ileyhi" ilgili yargı ise "müsned" olarak isimlendirilir.¹³

Fiil cümlelerinde olduğu gibi isim cümlelerinde de sözcükler, tek başlarına kullanıldıklarında sadece sözlüksel manaları ifade edebilirler. Bir yargıyı ifade edebilmeleri için biri "müsned" ve biri de "müsned ileyh" olmak üzere iki sözcüğün yan yana getirilmesi gerekmektedir. Örneğin: "الْكِتَابُ" sözcüğü tek başına söylendiğinde sadece "kitaplar" manasını ifade edebilmektedir. Bunun dışında herhangi bir yargıyı bildirmez. Bu durum "مُفِيدَةٌ" sözcüğü için de geçerlidir yani tek başına söylendiğinde sadece "yararlı" anlamını ifade eder. Bunun dışında herhangi bir yargıyı bildirmez. Ancak "müsned" olan "مُفِيدَةٌ" sözcüğünü, "müsned ileyh" olan "الْكِتَابُ" sözcüğüne yöneltilerek, "الْكِتَابُ مُفِيدَةٌ" şekliyle yan yana getirirsek, "kitaplar yararlıdır" manasını ifade eder. Böylece ifade edilmek istenen yargı ortaya çıkabilir. İşte nisbet edilen bu yargıya "isnâd" denir.

İstişhâd, Şâhid ve Şevâhid

Sözlükte "şahit getirmek, şahit göstermek" anlamında kullanılan istişhâd; lügat, sarf, nahiv ve belâgat ilimlerinde "bir kelimenin veya bir ifadenin lafız, anlam ve kullanım doğruluğunu kanıtlamak amacıyla doğruluğu kesin olan nazım ve nesirden örnek vermek" manasını ifade etmektedir. Bunun için getirilen örneğe ise "şâhid (çoğulu şevâhid)" denir. Bazı kaynaklarda "istişhâd" yerine "ihticâc" ve "istidlâl" terimleri de kullanılmıştır. "Misal" ile "şâhid" arasında fark vardır. "Şâhid", bir dil bilgisi kuralı veya bir ifadenin doğruluğunu kanıtlarken; "misal" ise kuralı açıklamak ve anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla getirilir.¹⁴

قَالَ لِي : كَيْفَ أَنْتَ؟ قُلْتُ : عَلِيلٌ سَهْرٌ دَائِمٌ، وَخُرْنٌ طَوِيلٌ

¹⁵(Hafif)

¹³ Hasan, Abbas, *en-Nahvu'l-vâfi* (Kahire: Dâru'l-maarife, 1974), 1/28.

¹⁴ İsmail Durmuş, "İstişhâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/396; bu kavramlar için ayrıca bk. Nevra Nahir Dayfullah el-Harbi, *Irregularity In The Poetical Example Between Indication And Use : Sebawae's Example In Particular*, (Cidde: Melik Abdülaziz Üniversitesi Edebi ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Doktora Tezi, 1432/2011), 13-14.

¹⁵ Abdürrahim b. Ahmed el-Abbâsi, *Me'âhidü't-tansîs 'alâ şevâhidi't-Telhîs*, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, (Beyrut: Âlimü'l-Kütüb, 1367/1947), 1/100.

“Nasılsın?” diye bana sordu, “hastayım” diye cevap verdim. Ayrıca uykusuz ve üzüntülü olduğumu da belirttim.

Burada mübtedâ yani müsnedün ileyh olan (أنا), hazfedilmiş haber yani müsned olan (عليه) sözcüğünün dile getirilmesiyle yetinmiştir. Cümlenin tamamı: (أنا عليه) şeklinde olacaktır.

İbnü'n-Nâzım (ö. 686/1287), şiirin kim tarafından söylendiğine değinmeden (في مثل قوله) diyerek, aktarmıştır.¹⁶ Aynı şekilde Sekkâkî de (ö. 626/1229), şiiri dile getiren hakkında herhangi bir malumat sunmamıştır.¹⁷ Mehmet Zihni Efendi (ö. 1332/1913), şiirin birinci mısrasını verirken, “Bu mısra bahr-ı hafifden ve metni Telhîs şevahidindedir. Kâili hakkında sâhib-i Me‘âhid (Me‘âhidü't-tansîs ‘alâ şevâhidi't-Telhîs) olan Abdürrahim, (لا أعرف) demiştir” diye belirtmiştir.¹⁸ Zihni Efendi'nin de belirttiği üzere Abdürrahim b. Ahmed el-Abbâsî (ö. 963/1556), söz konusu eserinde, (هو من الحفيف ولا أعرف قائله) demiştir.¹⁹

Hatib el-Kazvîni (ö. 739/1338), “el-İdâh fî ‘Ulümü'l-belâga” isimli eserinde, Müsned İleyhinin hazfini gerektiren durumları detaylı bir şekilde açıklamış ve mevzu için göstermiş oldu İstişâdlar arasında söz konusu şiir de yer almaktadır.²⁰

أَرَى الصَّبْرَ مَحْمُوداً وَعَنْهُ مَذَاهِبُ
هُوَ الْمَهْرَبُ الْمُنْجِي لِمَنْ أَحْدَقَتْ بِهِ
فَكَيْفَ إِذَا مَا لَمْ يَكُنْ عَنْهُ مَذْهَبُ
مَكَارَهُ دَهْرٍ لَيْسَ عَنْهُنَّ مَهْرَبُ

²¹(Tavîl)

Ben alternatifleri varken bile sabretmeyi iyi bir şey olarak görüyorum. Ya hiç alternatifi olmasaydı nasıl olurdu? (Yani sabretmek zorunda olunca sabır daha önemlidir manasına)

Kaçışı olmayan zamanın sıkıntıları bir insanı kuşattığında, sabır insanı kurtaracak olan kaçış noktasıdır.

İbnü'n-Nâzım, şiirin kim tarafından söylendiğine değinmeden (كما في قوله) diyerek, aktarmıştır.²² Sekkâkî de şiiri dile getiren hakkında herhangi bir bilgi vermeden, (كنحو قوله)

¹⁶ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 12.

¹⁷ Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 176.

¹⁸ Mehmet Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid fî şerhi ebyâti't-Telhîs ve şerhayhi ve hâşiyeti's-Seyyid*, (İstanbul: el-Matbaatü'l-Amire, 1328/1910), 68.

¹⁹ Abbâsî, *Me‘âhidü't-tansîs*, 1/100.

²⁰ Celâleddin Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed b. Muhammed Hatib el-Kazvîni, *el-İdâh fî ‘Ulümü'l-belâga el-me‘ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*, nşr. İbrahim Şemsettin, (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiye, 1424/2003), 39.

²¹ Ebü'l-Hasen Ali b. el-Abbâs b. Cüreyc el-Bağdâdî İbnü'r-Rûmî, *Divânu İbni'r-Rûmî*, thk (şârih), Ahmed Hasan Besec, (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiye, 1423/2002), 1/147/148.

²² İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 14.

diyerek, sunmuştur.²³ Ancak *Misbâh*'ın muhakkiki Hüsnî Abdülcelîl Yusuf, bu iki beytin İbnü'r-Rûmî (ö. 283/896) tarafından söylendiğini ifade etmiştir.²⁴

İbnü'n-Nâzım, bu istişhadı müsnedün ileyhin zamir olduğunu göstermek için sunmuştur. Görüldüğü üzere (هُوَ الْمَهْرُبُ) cümlesinde geçen ve mübtedâ yani müsned ileyh olan (هُوَ) sözcüğü zamirdir. Sekkâkî, müsned ileyhin zamir olduğu durumları detaylı bir şekilde anlatarak, çok sayıda istişhâd sunmuştur. Sekkâkî'nin İstişhâdları arasında da yer alan bu şiirin birinci beytinin ikinci mısırı (فَكَيْفَ إِذَا لَمْ يَكُنْ عَنْهُ مَذْهَبٌ) şeklinde yer alırken,²⁵ İbnü'r-Rûmî, divanında ise (فَكَيْفَ إِذَا مَا لَمْ يَكُنْ عَنْهُ مَذْهَبٌ) şeklinde geçmektedir. Bu istişhâd, İbnü'r-Rûmî'nin (الصر الجميل) konusunda yazdığı ve 18 beyitten oluşan kasidenin birinci ve üçüncü beyitlerinden oluşmaktadır. Kasidenin ilk dört beyti ise İbnü'r-Rûmî divanında şu şekilde yer almaktadır.²⁶

أرى الصبرَ محموداً وعنه مذاهبُ	فَكَيْفَ إِذَا مَا لَمْ يَكُنْ عَنْهُ مَذْهَبُ
هَذَاكَ يَجُوقُ الصَّبْرُ وَالصَّبْرُ وَاجِبٌ	وَمَا كَانَ مِنْهُ كَالضَّرُورَةِ أَوْجِبُ
فَشَدَّ امْرُؤٌ بِالصَّبْرِ كَفًّا فَإِنَّهُ	لَهُ عِصْمَةٌ أَسْبَابُهَا لَا تُقْصَبُ
هُوَ الْمَهْرَبُ الْمُتَجِي لِمَنْ أَحْدَقَتْ بِهِ	مَكَارِهِ دَهْرٍ لَيْسَ عَنْهُنَّ مَهْرَبُ
أبو مالكٍ قاصرٌ ففقره	على نفسه، ومُشِيعٌ غناه

²⁷(Mütekârib)

Ebû Mâlik'in (babası 'Uveymir'in), fakirliğinin kendisi için geçerli olduğunu, zenginliğini ise halka dağıtmaktadır.

Müsnedün ileyh olan (أبو مالك), alem yani isim olarak geldiğini belirten İbnü'n-Nâzım, şiirin kim tarafından söylendiğine değinmeden (كما في قولهم) diyerek, aktarmıştır.²⁸ Sekkâkî de şiiri dile getiren hakkında herhangi bir bilgi sunmadan, (وقوله) diyerek, şiiri vermiştir.²⁹ Ancak *Misbâh*'ın muhakkiki Hüsnî Abdülcelîl Yusuf, bu beytin Mütenehhil el-Hüzelî olarak meşhur olan Mâlik b. 'Uveymir (ö. ?) tarafından söylendiğini ifade etmiştir.³⁰

²³ Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 180.

²⁴ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (dipnot)*, 14.

²⁵ Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 180.

²⁶ İbnü'r-Rûmî, *Divânü İbni'r-Rûmî*, 1/147/148.

²⁷ Kazvîni, *el-İdâh*, 42.

²⁸ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 14.

²⁹ Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 180.

³⁰ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 14.

Mütenehhil el-Hüzelî olarak meşhur olan Mâlik b. 'Uveymir³¹ tarafından, babası 'Uveymir'in (Ebû Mâlik'in) ölümü üzerine mersiye olarak dile getirilen ve altı beyitten oluşan mersiye'nin son beytidir. Kasidenin tamamı ise *Divânü'l-Hüzellîyîn*'de şu şekilde yer almaktadır.³²

يوانٍ وَلَا بِصَعِيفِ قُوَاهُ	لَعَمْرُكَ مَا إِنَّ أَبَا مَالِكٍ
يُعَارِي أَخَاهُ إِذَا مَا نَبَاهُ	وَلَا بِاللَّذَّةِ نَارِعُ
كَعَالِيَةِ الرُّمَحِ عَزْدُ نَسَاهُ	وَلَكِنَّهُ هَيَّيْنِ لَيْنُ
وَمَهْمَا وَكَلَّتْ إِلَيْهِ كَفَاهُ	إِذَا سُدَّتْهُ سُدَّتْ مَطْوَاعَهُ
أَفِي أَمْرِنَا أَمْرُهُ أَمْ سِوَاهُ	أَلَا مَنْ يُنَادِي أَبَا مَالِكٍ
عَلَى نَفْسِهِ، وَمُسْتَعِغِ غِنَاهُ	أَبُو مَالِكٍ قَاصِرُ فَقْرُهُ
حَيَوَانٌ مُسْتَحَدَّتْ مِنْ جَمَادٍ	وَالَّذِي حَارَتِ الْبَرِيَّةُ فِيهِ

33(Hafif)

Kâinatı hayrete düşüren, topraktan türeyen bir canlıdır.

İle başlayan ve 64 beyitten oluşan uzun bir kasidenin, sondan ikinci beyti olan bu istişhâd, Ebû'l Alâ el-Maarri (449/1057) tarafından söylenmiştir.³⁴

Müsnedün ileyhini (الَّذِي), isim-i mevsûl olarak geldiğini belirtmek amacıyla istişhâd olarak gösteren İbnü'n-Nâzım, şiirin kim tarafından söylendiğine değinmeden (كَقَوْلِهِ) diyerek, aktarmıştır.³⁵ Aynı şekilde Ebû Yakup es-Sekkâki de şair hakkında bilgi vermeden, (كَقَوْلِهِ) diyerek, istişhâd olarak göstermiştir.³⁶ *Misbâh*'ın muhakkiki Hüsnî Abdülcelîl Yusuf ise beytin Ebû'l Alâ el-Maarri tarafından söylendiğini belirtmiştir.³⁷

Ebû'l Alâ el-Maarri, söz konusu kasideyi, Hanefî bir fakihin ölümüne mersiye olarak yazmıştır.³⁸

بَيْنَا دَعَائِمُهُ أَعَزُّ وَأَطْوَلُ	إِنَّ الَّذِي سَمَكَ السَّمَاءَ بَنَى لَنَا
--	---

39(Kâmil)

³¹ Zirikli, *el-A'lâm*, 5/264.

³² Şu'arâü'l-Hüzellîyîn, *Divânü'l-Hüzellîyîn*, nşr. Ahmed ez-Zeyn-Mahmud Ebû'l-Vefâ, (Kahire: Dârü'l-Kutubü'l-Misriyye, 1385/1965) 2/29/30.

³³ Kazvîni, *el-İdâh*, 55.

³⁴ Ebû'l Alâ el-Maarri, *Siktü'z-Zend*, (Beyrut: Dâru Sâdir, 1376/1957), 7-12.

³⁵ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 15.

³⁶ Sekkâki, *Miftâhü'l-'ulûm*, 183.

³⁷ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (dipnot)*, 15.

³⁸ Abbâsi, *Me'âhidü't-tansîs*, 1/135.

³⁹ Ferazdak, *Divânü'l-Ferazdak*, nşr. Ali Fâ'ûr, (Beyrut: Dârü'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1407/1987), 489; Kazvîni, *el-İdâh*, 44; Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 76.

Gökleri yükselten, dayanakları en güçlü ve uzun olan bir ev bize inşa etmiştir.

İbnü'n-Nâzım, Sekkâkî'nin de yaptığı gibi Müsnedün ileyhin, ism-i mevsül (الذی) olarak gelen ve yüceltme manasını ihtiva ettiğini belirttikten sonra, şiirin kim tarafından söylendiğine değinmeden (كقوله) ifadesini kullanarak, şiire yer vermiştir.⁴⁰

Mehmet Zihni Efendi ile *Misbâh'ın* muhakkiki olan Hüsni Abdülcelil Yusuf ise bu beytin Ferazdak (ö 114/732) tarafından söylendiğini ifade etmişlerdir.⁴¹

Bu istişhâd, ilk mısrası olan (إِنَّ الذی سَمَكَ السَّمَاءَ بَنَى لَنَا) ismini taşıyan ve 77 beyitten oluşan uzun bir kasidenin ilk beyitidir.⁴²

Zihni Efendi ise “*el-Kavlü'l-ceyyid*” isimli eserinde, “*bu beyit, bahr-ı kâminden ve metn-i Telhis şevahidindedir. Kâili Ferazdak'tır ki şairi meşhurdur. Onun bu beyti, fahra dair yüz beyitten ziyade olan bir kasidesi ebyatindedir*” diyerek, söz konusu kasidenin yüz beyitten aşkın olduğunu belirtmiştir.⁴³

إِنَّ الَّتِي ضَرَبَتْ بَيْتًا مُهَاجِرَةً بِخَوْفَةِ الْجُنْدِ غَالَتْ وَدَّهَا عُولُ
44(Basit)

Bizi terk edip, Kûfe'ye yerleşenin, yokluğuyla sevgisi de ortadan kalkmıştır.

İbnü'n-Nâzım da Sekkâkî'nin yaptığı gibi Müsnedün ileyhin, ism-i mevsül (الَّتِي) olarak gelen ve vurgulamak manasını ihtiva ettiğini belirttikten sonra, şiirin kim tarafından söylendiğine değinmeden (كقوله) ifadesini kullanarak, istişhâda yer vermiştir.⁴⁵

Zihni Efendi, “*bu beyit, bahr-ı basitten ve Mutavvel ve Muhtesar (Muhtesaru'l-me'ânî) şevahidindedir. Kâili sâbikü'z-zikr Abde b. et-Tabîb'dir (ö. 25/645)*” diye belirttikten sonra, “*Bunda şâhid müsnedün ileyhin mevsüliyetiyle veçhi bina-i haber-i ima haberin tahkikine vesile olmuş olmasıdır. Çünkü Kûfe'ye muhâceretle orada ikamet ve tesis-i beyt etmenin bir taraftan da zeval-i muhabbet ve inkitâ-i mevedetin iş'âridir*” şeklinde istişhâd gerekçesini de aktarmıştır.⁴⁶

Mufaddal ed-Dabbî (ö. 178/794?), *Mufaddaliyyât'da* Abde b. et-Tabîb'in (ö. 25/645), sevgilisi Havle'nin ayrılışı konusunda dile getirdiği ve yedinci beytinin İstişhâdımızın olduğu Lâmiyesine yer vermiştir. Söz konusu kasidenin tamamı seksen bir beyitten ibaret olup şu şekilde başlamaktadır.⁴⁷

⁴⁰ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 16; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 182.

⁴¹ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (dîpnot)*, 16; Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 76.

⁴² Ferazdak, *Divânü'l-Ferazdak*, 489/495.

⁴³ Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 76.

⁴⁴ Kazvîni, *el-İdâh*, 44; Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 78.

⁴⁵ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 16; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 182.

⁴⁶ Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 78.

⁴⁷ el-Mufaddal b. Muhammed b. Ya'lâ b. Sâlim ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, nşr. Abdüsselam Muhammed Harun-Ahmed Muhammed Şakir, (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1383/1964), 1/134/145.

هَلْ حَبْلُ حَوْلَةَ بَعْدَ الْهَجْرِ مَوْصُولُ أَمْ أَنْتَ عَنْهَا بَعِيدُ النَّارِ مَشْغُولُ
حَلَّتْ حَوْلَانَهُ فِي دَارٍ مُجَاوِرَةً أَهْلَ الْمَدَائِنِ فِيهَا الدَّيْكَ وَالْفَيْلُ
إِنَّ الَّذِينَ تُرَوْنَهُمْ إِخْوَانَكُمْ يَشْفَى غَلِيلَ صُدُورِهِمْ أَنْ تُصْرَعُوا
48(Kâmil)

Yıkılmanız, kardeş olarak gördüklerinizin içini ferahlatır.

Gerek İbnü'n-Nâzım gerekse de Sekkâkî, Müsnedün ileyhin, ism-i mevsûl (الَّذِينَ) olarak gelerek, karşısındakinin yanlış düşündükleri konusunda uyarma manasını ihtiva ettiğini belirtmişlerdir. Ancak her iki yazar da şiirin kim tarafından dile getirildiği konusunda bilgi sunmadan, (كقولاه) ifadesiyle yetinmişlerdir.⁴⁹

*Misbâh'ın muhakkiki Hüsnî Abdülcelil Yusuf ile Zihni Efendi, bu beytin Abde b. et-Tabîb tarafından söylendiğini aktarmışlardır.*⁵⁰

Zihni Efendi, “bu beyit, bahr-ı kamilden ve metn-i Telhîs şevahidindedir. Kâilî Abde b. et-Tabîb'dir. Şairî, muhadramîdir. Pederî, ümurlerinde (işlerinde) hazakati cihetiyle “Tabîb” ile telkîb olunmuştur. İsmi Yezid b. Amr'dir” diye belirtmiştir.⁵¹

Abde b. et-Tabîb, hastalığında oğluna vasiyet ve nasihat amaçlı içinde istişhâd beytinin de geçtiği bir kasideyi kaleme almıştır.⁵²

ed-Dabbî, on sekizinci beytinin istişhâdımızın olduğu ve otuz beyitten meydana gelen Abde b. et-Tabîb'in söz konusu kasidesine *Mufaddaliyyât'da* yer vermiştir. Abde'nin kasidesinin ilk iki beyti ise şunlardır.⁵³

أَبِيَّ إِنِّي قَدْ كَرِهْتُ وَرَأَيْتِي بَصْرِي، وَفِي لِمُصْلِحٍ مُسْتَمْتَعٍ
فَلَنْ هَلَكْتُ لَقَدْ بَنَيْتُ مُسَاعِيَا تَبَتَّى لَكُمْ مِنْهَا مَا تَرَى أَرْبَعٍ
وَإِذَا تَأَمَّلَ شَخْصَ ضَيْفٍ مُقْبِلٍ مُتَسَرِّبِلٍ سِرْبَالٍ لَيْلٍ أُغْبِرُ
أَوْ مَا إِلَى الْكَوْمَاءِ : هَذَا طَارِقٌ نَحْرَتَيْي الْأَعْدَاءِ إِنْ لَمْ تُنْحَرِي
54(Kâmil)

*Yani Hatim öyle bir cömerttir ki gecenin karanlığında gelen ve toza toprağa bulanmış olan bir misafirin karartısını zihninde tahattur etse, büyük hörgüçlü devesine hitaben: “bu gelen gece misafiridir. Ona ikramen eğer sen boğazlanmazsan, düşmanlar beni boğazlasınlar” der.*⁵⁵

⁴⁸ Abbâsî, Me'âhidü't-tansîs, 1/100; Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 75.

⁴⁹ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 17; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 182.

⁵⁰ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (dipnot)*, 17; Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 75.

⁵¹ Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 75.

⁵² Abbâsî, Me'âhidü't-tansîs, 1/100

⁵³ ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, 1/145/149.

⁵⁴ Abbâsî, Me'âhidü't-tansîs, 1/108; Kazvîni, *el-İdâh*, 45.

⁵⁵ Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 79.

Gerek İbnü'n-Nâzım gerekse de Sekkâkî, Müsnedün ileyhin, ism-i işâre (هذا) olarak gelerek, ayrıt edici özelliğini tam anlamıyla ortaya koymak manasını ihtiva ettiğini belirtmişlerdir. İbnü'n-Nâzım, istişâdların büyük bir kısmının sunumunda yaptığı gibi bu beyitleri de aktarırken, (كوله) ifadesini kullanmıştır. Aynı şekilde Sekkâkî de (وقوله) ibaresini kullanarak, şair hakkında bilgi vermemiştir.⁵⁶

Kazvîni'nin (ö. 739/1338), “*el-İdâh fî ‘Ulümü’l-belâga*” isimli eserini tahkik eden İbrahim Şemsettin, bu beyitlerin, İbnü'l-Mevlâ'ya (ö. 170/787) ait olduğu söylendiği gibi Hâtim et-Tâi'ye (ö. 578 milâdî) övgü olarak dile getirildiğini diyenlerin de olduğunu aktarmıştır.⁵⁷ Misbâh'ın muhakkiki Hüsnî Abdülcelîl Yusuf ise söz konusu beyitlerin, Hassân b. Sâbit (ö. 40/659?) başta olmak üzere çok sayıda şair tarafından söylendiği denildiğini belirtmiştir.⁵⁸ Görüldüğü üzere söz konusu beyitlerin kime ait olduğu konusunda net bir bilgi mevcut değildir. Biz ise bu beyitlerin söyleyeni belli olmadığı için anonim olduklarını düşünüyoruz.

أُولَئِكَ أَبَانِي فَجَنِّي بِمِثْلِهِمْ إِذَا جَمَعْنَا يَا جَرِيرُ الْمَجَامِعُ
59(Tavîl)

Cerîr! İşte bunlar benim ecdatlarımdır. Meclis ve mahfiller bizi bir ara getirdiğinde, sen de o kalitede ecdatlarını getirsene!

Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm'da*: (كقول الفرزدق في خطابه جريراً) diyerek, şiirin Ferazdak tarafından söylendiğini belirtirken,⁶⁰ İbnü'n-Nâzım ise diğer örneklerde de görüldüğü üzere (كوله) ifadesini tercih etmiştir.⁶¹

İbnü'n-Nâzım ile Sekkâkî, karşı tarafın bilgisiz olmasından sadece hissi olan şeyleri algılama yeteneğine sahip olması için müsnedün ileyhin, ism-i işâre (أُولَئِكَ) olarak kullanıldığını göstermek amacıyla bu istişâdı kullanmışlardır.⁶²

Bu şahid, Ferazdak'ın divanında (مِنَّا الَّذِي) ismiyle otuz sekiz beyitten oluşan Cerîr'e (ö. 110/728?) cevaben yazılmış bir kasidenin içinde geçer. Ferazdak, bu kasideyle kendi kavmini överken Cerîr ile kavmini yermiştir. Söz konusu kasidenin ilk iki beyti ise şu şekildedir.⁶³

⁵⁶ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (dipnot)*, 17; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 183.

⁵⁷ Kazvîni, *el-İdâh*, 45.

⁵⁸ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (Dipnot)*, 17.

⁵⁹ Ferazdak, *Divânü'l-Ferazdak*,360; Kazvîni, *el-İdâh*, 45; Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 80.

⁶⁰ Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 183/184.

⁶¹ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 18.

⁶² İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (Dipnot)*, 18; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 183/184.

⁶³ Ferazdak, *Divânü'l-Ferazdak*,360/363.

وَمِمَّا الَّذِي اخْتِيرَ الرِّجَالَ سَمَاحَةً
وَمِمَّا الَّذِي أُعْطِيَ الرُّسُولُ عَطِيَّةً
هَوَايَ مَعَ الرِّكْبِ الْيَمَانِينَ مُصْعَدُ
وَحَيْرًا إِذَا هَبَّ الرِّيحُ الرَّعَازِعُ
أُسَارَى تَمِيمٍ وَالْعُيُونُ دَوَامِعُ
جَنِيبٍ وَجُثْمَانِي بِمَكَّةَ مُوْتَقُ
64(Tavîl)

*Bedenim Mekke'de tutukluysen, sevgilim Yemen'e giden kervana katılarak
uzaklaşmaktadır.*

İbnü'n-Nâzım ile Sekkâkî, mûsnedün ileyhin, sözün kısa kesilmesi gereken durumlarda izafet yoluyla marife (هَوَايَ) olarak kullanıldığını göstermek amacıyla bu istişhadı kullanmışlardır. Bununla beraber her iki yazar da (كقوله) diyerek, şair hakkında bilgi vermemişlerdir.⁶⁵

Emevî ile Abbasî dönemlerinde yaşamış ve kendi kavmi nezdinde önemli bir şahsiyet ve şair olan Cafer b. 'Ulbeta el-Hârisî Ebû 'Ârim (ö. 145/762), işlediği bir cinayet sonucunda dönemin Mekke valisi tarafından tutuklanarak, kısas olarak öldürülmüştür. Şair hapishanedeyken sevgilisinin, Yemen'e gitmek üzere kendisinden vedalaşırken, bu beyitle başlayan bir kaside dile getirmiştir.⁶⁶

Abdürrahim b. Ahmed el-Abbâsî, mûsned ileyhin izafet yoluyla marife olduğunu göstermek için sunulan bu şahidin, hapishanedeyken Cafer b. 'Ulbeta tarafından söylendiğini belirtmiş ve devamı olan diğer beyitlerine de şu şekilde yer vermiştir.⁶⁷

عَجِبْتُ لِمَسْرَاهَا وَأَنِّي تَخَلَّصْتُ
أَلَمْتُ فَحَيِّتُ شَمَّ قَامَتْ فَوَدَّعَتْ
فَلَا تَحْسَبِي أَنِّي تَخَشَّعْتُ بَعْدَكُمْ
وَلَا أَنَّ قَلْبِي يَزِدُّهُ وَعِيدُكُمْ
وَلَكِنْ عَزَّتْنِي مِنْ هَاكِ صَمَانَةٌ
بُنُو مَطَرٍ يَوْمَ الْإِلْقَاءِ كَانَهُمْ
إِلَىٰ وَبَابِ السِّجْنِ بَلْقُلُ مُغْلَقُ
فَلِمَا تَوَلَّيْتُ كَادَتْ النَّفْسُ تَزْهَقُ
لِشَيْءٍ وَلَا أَنِّي مِنَ الْمَتِّ أَفْرُقُ
وَلَا أَنْتِي فِي الْمَشْيِ فِي الْقَيْدِ أَحْرُقُ
كَمَا كُنْتُ أَلْقَىٰ مِنْكَ إِذْ أَنَا مُطْلَقُ
أَسْوَدَ لَهَا فِي غَيْلِ خَفَّانِ أَشْبَلُ
68(Tavîl)

*Mataroğulları, karşılaşma (savaş) gününde Haffân (Kûfe'ye yakın bir yer) ormanlarında
yavrusu olan aslanlar gibidir.*

⁶⁴ Abbâsî, Me'âhidü't-tansîs, 1/120; Kazvinî, el-İdâh, 49; Zihni, el-Kavlü'l-ceyyid, 83.

⁶⁵ İbnü'n-Nâzım, el-Misbâh, 19/20; Sekkâkî, Miiftâhü'l-'ulûm, 186.

⁶⁶ ez-Zirikli, el-A'lâm, 2/125; Zihni, el-Kavlü'l-ceyyid, 83/84.

⁶⁷ Abbâsî, Me'âhidü't-tansîs, 1/120.

⁶⁸ Mervân b. Ebî Hafsa Ebû's-Sımt, Şi'ru Mervân b. Ebî Hafsa, nşr. Hüseyin Atvân, (Kahire: Dârü'l-Maârif, 2009), 88; Kazvinî, el-İdâh, 49.

İbnü'n-Nâzım ile Sekkâkî, müsnedün ileyhın, gereksiz açıklamalardan kaçınmak amacıyla izafet yoluyla marife (بُنُو مَطَرٍ) olarak kullanıldığını göstermek için bu istişhadı kullanmışlardır (kişileri tek tek sayacağına, “Mataroğulları” denilmiştir). Ancak her iki yazar da (كقوله) diyerek, şiirin kim tarafından söylendiğı hakkında bilgi vermemişlerdir.⁶⁹

Hüsni Abdülcelil, söz konusu şiirin, Mervân b. Ebî Hafsa (ö. 182/798) tarafından söylendiğini belirtmiştir.⁷⁰

Ebü's-Sımt Mervân b. Ebî Hafsa'nın (ö. 182/798), Ma'n b. Zâide eş-Şeybânî'ye (ö. 151/768) övgü olarak kaleme aldığı ve içinde bu beytin de bulunduğu şiiri şu şekilde başlamaktadır.⁷¹

لَنَا مِنْ طِبَاءِ الرَّمْلِ أَدْمَاءُ مُغْرِلٌ	كَأَنَّ الَّتِي يَوْمَ الرَّجِيلِ تَعَرَّضَتْ
إِذَا خَلَقْتَهُ خَلَفَهَا الطَّرْفُ يُعْمِلُ	تَصُدُّ لِمَحْحُولِ الْمَدَامِعِ لَابِنِ
أُسُودٌ لَهَا فِي غَيْلِ حَقَّانِ أَشْبَلُ	بُنُو مَطَرٍ يَوْمَ اللَّقَاءِ كَأَنَّهُمْ
سُهَيْلٌ إِذَا عَتَّ غَزْلُهَا فِي الْقَرَانِبِ	إِذَا كَوَّكَبُ الْخُرْقَاءِ لَاحَ بِسُحْرَةٍ

⁷²(Tavîl)

Seherlerde tembel kadının yıldızı olan Süheyl görüldüğünde, yününü yakın arkadaşlarına dağıtır.

Mehmet Zihni Efendi konuyla ilgili hikâyeyi şöyle aktarmıştır: “Vaktinde Arabistan’da yaz mevsimi boyunca zamanını boş yere harcayan tembel ve beceriksiz bir kadın varmış. Süheyl yıldızının seher vaktinde görülmeye başlayınca ki bu, artık soğukların başladığı ve kış mevsiminin geldiğini ifade eder. Tembel kadın, kışlıklara ihtiyaç duyar ve yün bükmeye kalkışır. Ancak yeterli zamana sahip olmadığı için tek başına yetiştiremeyeceğinden, yakın arkadaşlarına yünü dağıtmak zorunda kalır”⁷³

İbnü'n-Nâzım ile Sekkâkî, müsnedün ileyhın, mecâzî olan ince bir mesajın içermesi amacıyla izafet yoluyla marife (كوكب الخرقاء) olarak kullanıldığını göstermek için bu istişhadı kullanmışlardır. Ancak İbnü'n-Nâzım, (كقول الآخر) Sekkâkî ise (كقوله) diyerek, kâilin ismini zikretmediğı gibi⁷⁴ şiirin geçtiğı diğer eserlerde de kim tarafından söylendiğı tarafımızca tespit edilememiştir.

⁶⁹ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 20; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 186.

⁷⁰ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (Dipnot)*, 20.

⁷¹ Ebü's-Sımt, *Şi'ru Mervân b. Ebî Hafsa*, 88.

⁷² Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 85.

⁷³ Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 85.

⁷⁴ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 21; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 187.

Mehmet Zihni Efendi, “kâili, *Aynî'nin Elfiyye üzerine olan şerh-i şevâhid -i kübrasindeki beyana göre malum değildir*” şeklinde,⁷⁵; Suyûtî'nin “*Şerhu 'Ukûdi'l-cumân*” isimli eserinin muhakkikleri de “لم نعثر للبيت على نسبة” ifadeleriyle,⁷⁶ söyleyenin belli olmadığını aktarmışlardır.

Burada yıldız demek olan (كوكب), tembel kadınlar demek olan (الحزقاء) sözcüğüne izafet olunarak, tembel kadınların yıldızı demek olan (كوكب الحزقاء) şeklini almıştır.

Suyûtî (ö. 911/1505), tembel kadının, söz konusu yıldızın sabahleyin görüldüğüne kadar uyduğunu yıldız doğunca da hissetmeye başladığı soğukluk sonucunda yününü arkadaşlarına dağıtmaya başladığı belirtmiştir.⁷⁷

Süheyl yıldızının görüldüğü zaman olan kış sabahları, tembel kadınların hazırlıksız yakalandığı ve işe yeni koyulup ancak yeterli zamanlarının olmadığı vakit olduğu için, söz konusu yıldız tembellerin yıldızı demek olan (كوكب الحزقاء) denildiğinden, müsnedün ileyhin, mecâzî olan ince bir mesajın içermesi amacıyla izafet yoluyla marife olduğu anlaşılmaktadır.

الْأَلْمَعِي الَّذِي يَظُنُّ بِكَ النَّظْرَ مَنْ كَانَ قَدْ رَأَى وَقَدْ سَمِعَا

⁷⁸(Münserih)

Kıvrak zekasıyla düşündükleri, gördüğü ve duyduğu gibi olan...(Tahminlerinde yanılmayan, görüşleri isabetli olan...)

Derler ki bir seferinde Evs'in (ö. 620M) devesi, Fadâle b. Keledete'nin (ö. ?)⁷⁹ kabilesine yakın bir yerde Evs'i üzerinden atarak, ayağı kırılmıştır. Deveden düşen Evs, gördüğü küçük bir kız çocuğa: kimin kızı olduğunu sorar. Fadâle'nin kızı olduğu cevabını alınca, çocuğa, babasına göstermek üzere bir taş verir ve bunun oğlunun selamı sana var diye iletmesini talep eder. Kız, babasına taşı verir ve bunun oğlunun selamı sana var deyince, getirilen mesajdan söz konusu kişinin Evs olduğunu anlayan Fadâle, kızına: babana ya uzun bir methiye ya da uzun bir hiciv getirmişsin diyerek, bulunduğu yerden göç edip Evs'in yanına yerleşerek, iyileşene kadar kedisine bakmışlardır. Bu olaydan sonra Evs, kendisine hep methiyeler yazmıştır. Fadâle'nin vefatı üzerine de söz konusu beytin de içinde geçtiği kasideyle mersiye yazmıştır.⁸⁰

⁷⁵ Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 85.

⁷⁶ Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Şerhu 'Ukûdi'l-cumân fi'l-me'ânî ve'l-beyân*, nşr. İbrahim Muhammed el-Hamdâni-Ermin Lokman el-Habbâr, (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiye, 2011), 75.

⁷⁷ Süyûtî, *Şerhu 'Ukûdi'l-cumân*, 75.

⁷⁸ Evs b. Hacer, *Divânu Evs b. Hacer*, nşr. Muhammed Yusuf Necim, (Beyrut: Dâr-u Beyrut, 1400/1980), 53; Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 91.

⁷⁹ Câhiliye dönemi şairlerinden olan Fadâle b. Keledete, Beni Esed kabilesinin ileri gelenlerinden olup aynı zamanda Temim kabilesinden Evs b. Hacer'in de yakın arkadaşıdır. Fadâle vefat edince Evs, kendisine içinde (الَّذِي يَظُنُّ بِكَ النَّظْرَ) beytin de bulunduğu bir mersiyeyle yazmış ve Fadâle, bu mersiyeyle meşhur olmuştur. Bkz. Zirikli, *el-A'lâm*, 5/15. b., Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Melâyin, 2002, s. 146.

⁸⁰ Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 91.

İbnü'n-Nâzım ile Sekkâkî, müsnedün ileyhın olan (الألمعيّ), açıklayıcı bir sıfat olan (الذي) ibaresi tarafından nitelendirildiğini göstermek için bu istişhadı kullanmışlardır.⁸¹ Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm'da*: (قول أوس) diyerek, şiirin Evs tarafından söylendiğini açıklarken,⁸² İbnü'n-Nâzım ise diğer istişhadlarda da yaptığı gibi (وقول الشاعر) beyanı ile yetinmiştir.⁸³

Evs'in divanında söz konusu mersiye on üç beyitten oluşmaktadır. Mersiye'nin ilk dört beyti ise şu şekildedir.⁸⁴

أَيُّهَا النَّفْسُ أَجْمَلِي جَزَعَا إِنَّ الَّذِي تَحْدَرِينَ قَدْ وَقَعَا
 إِنَّ الَّذِي جَمَعَ السَّاحَةَ وَالتَّ حِدَّةَ وَالْحَزْمَ وَالْقَوَى جُمَعَا
 الْأَلْمَعِيَّ الَّذِي يَطُرُ لَكَ الظُّ سَنَّ كَأَنَّ قَدْ رَأَى وَقَدْ سَمِعَا
 أَوْدَى فَلَا تَنْتَفِعُ الْأَشَاحَةَ مِنْ أَمْرٍ لِمَنْ قَدْ يُحَاوِلُ الْبِدْعَا

Ey nefis! Dayan korktuğun gerçekleşmiştir. Cömert, yardım sever, cesur, güçlü ve tahminlerinde yanılmayacak, görüşleri isabetli olacak derecede kıvrak bir zekaya sahip olan kişi, vefat etmiştir. Büyük işlerle uğraşanları uyarmanın bir faydası yoktur.

(حَتَّى إِذَا جَنَّ الظَّلَامُ وَاخْتَلَطَ) جَاءُوا بِمَذْقِي. هَلْ رَأَيْتَ الذَّنْبَ قَطُّ؟

⁸⁵(Recez)

Karanlık çöküp, aydınlık ile karanlığın karıştığı bir ana kadar, karışımı (su ile süt) getirdiler. Daha önce hiç kurt gördünüz mü?

İbnü'n-Nâzım ile Sekkâkî, müsnedün ileyhın, açıklayıcı bir sıfat tarafından nitelendirilmesi durumunda, söz konusu sıfatın talep değil haberi olması gerektiğini ima etmişler aksi durumda (görünüş itibarıyla talep/inşâi olursa) anlam olarak te'vil edilerek, haberi olması gerektiğine işaret etmişler ve konuya örnek olarak da (هل رأيت) (هل رأيت مقول فيه: هل رأيت) (هل رأيت الذنب قط؟) satırında geçen (هل رأيت الذنب قط؟) cümlesini göstermişlerdir.⁸⁶ Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm'da*: (في مثل قوله),⁸⁷ İbnü'n-Nâzım ise (كقولهم) diyerek kâil adını açıklamamışlardır.⁸⁸

Hüsni Abdülcelil, söz konusu satırın, Accâc (ö. 97/715-16) tarafından söylendiği ve başının (حَتَّى إِذَا جَنَّ الظَّلَامُ وَاخْتَلَطَ) olduğunu aktarmıştır.⁸⁹

⁸¹ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 22; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 187/188.

⁸² Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 187/188.

⁸³ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 22.

⁸⁴ Evs b. Hacer, *Divânu Evs b. Hacer*, 53.

⁸⁵Kazvîni, *el-İdâh*, 53.

⁸⁶ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 22/23; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 188/189.

⁸⁷ Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 188/189.

⁸⁸ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 22/23.

⁸⁹ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (Dipnot)*, 22.

(هل رأيت الذئب قط؟) demektir. (إذا مدجته بالماء), (مدقت اللبن), su ile karıştırılmış süttür. (مدق), cümlesi, inşâî olmakla beraber aslında haberî bir cümledir. Çünkü söz konusu cümlelerin açılımı; (جاءوا بمدق مقول فيه: هل رأيت الذئب قط؟) hakkında “Daha önce hiç kurt gördünüz mü?” denilen bir karışım getirdiler. Şeklindedir.⁹⁰

Kurtlar, suyla karıştırılmış süt renginde oldukları için (أبو مدقة) künyesiyle adlandırılmıştır.⁹¹

Mehmet Zihni Efendi ise söz konusu satırın Rû'be b. Accâc'a (ö. 97/715-16) ait olduğunu ve ilk satırını ise (ما زلت أسمى معهم وأختلط) şeklinde olduğunu belirtmiştir.⁹²

أَيَا شَجَرَ الْخَابُورِ مَا لَكَ مُورِقًا؟ كَأَنَّكَ لَمْ تَجْزَعْ عَلَى ابْنِ طَرِيفٍ
(Tavîl)⁹³

Ey Habur'un ağacı! Neden yaprakların duruyor? İbn'i-Tarîf için üzülmemiş gibi görünüyorsun.

İbnü'n-Nâzım da Sekkâkî'nin yaptığı gibi müsnedün ileyhin nekre olama durumunu anlatırken, müsned ileyhin nekre olmasını gereken hallerini saymıştır. Bu kapsamda söz konusu hallerden biri olan “*tecâhülü'l-arif*” olduğunu aktaran İbnü'n-Nâzım, belâgat ilminin konularından olan “*tecâhülü'l-arif*” için mevzu bahis olan şiiri, istişhâd olarak göstermiştir. Her iki yazar da istişhadı gösterirken, “*فاظنر إلى لفظ كَأَنَّ في قول الخارجية*” diyerek, aktarmışlardır.⁹⁴

Şair, ağaca hitaben; “*İbn'i-Tarîf için üzülmemiş gibi görünüyorsun*” demek olan “*كَأَنَّكَ لَمْ تَجْزَعْ عَلَى ابْنِ طَرِيفٍ*” demesinde “*tecâhülü'l-arif*” sanatı vardır. Çünkü ağacın yas tutamayacağını bildiği halde bilmemezlikten gelinmiştir.

Leyla bint Tarîf'in (ö. 200/815)⁹⁵, kardeşi Velid'e mersiye olarak yazmış olduğu bu şiir, aşağıdaki beyitlere başlayan uzun bir kasidenin içinde geçmektedir.⁹⁶

بتلّ بآتي رسم قبر كآته على علم فوق الجبال منيف
تصمّن جوداً حاتماً وناثلاً وسورة مقدام وقلب حصيف

⁹⁰ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (dipnot)*, 22/23.

⁹¹ Abdulkahir b. Abdurrahman b. Muhammed el-Cürçânî, *Esrârü'l-belâga (dipnot)*, nşr. Muhammed Reşit Rıdâ, (y.y.: el-Mektebetu't-tevfikiyye, y.t), 285.

⁹² Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 164.

⁹³ Abbâsî, *Me'âhidü't-tansîs*, 3/159; Kazvîni, *el-İdâh*, 285.

⁹⁴ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 24/25; Sekkâkî, *Miftâhü'l-ülüm*, 191/192.

⁹⁵ Fars kökenli Harici bir kadın şair olduğu için kendisine “*Hariciye*” denilmiştir. Zırh giyer, miğfer takar ve ata binerek, savaşan bir kadın olan Hariciye'nin asıl ismi, Leyla, Fatma veya Fâri'a olduğu diyenler de vardır. Velid b. Tarîf el-Harici'nin kız kardeşi olan Hariciye, kardeşi Velid'in ölümü üzerine mersiye olarak yazmış olduğu (أَيَا شَجَرَ الْخَابُورِ مَا لَكَ مُورِقًا) kasidesiyle meşhur olmuştur. Bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5/128.

⁹⁶ Abbâsî, *Me'âhidü't-tansîs*, 3/159-160.

وَلَيْسَ لَهُ عَن طَالِبِ الْغُرْفِ حَاجِبٌ

لَهُ حَاجِبٌ فِي كُلِّ أَمْرٍ يَشِينُهُ

97(Tavîl)

Kendisine kusur getirecek her türlü işler için azami ölçüde engel olurken, kendisinden iyilik bekleyenlere ise en ufak bir engelli bile söz konusu değildir.

Sekkâkî, (وقول ابن أبي السمط), İbnü'n-Nâzım ise (قال أبو السمط), diyerek, şiirin Ebü's-Sımt Mervân b. Ebî Hafsa'ya (ö. 182/798)⁹⁸ ait olduğunu ifade etmişlerdir. Her iki yazar da müsnedün ileyhın nekre olmasını gerektiren durumlardan biri de azami ya da asgari derecesini belirlemek olduğunu göstermek amacıyla bu istişhadı göstermişlerdir.⁹⁹

Zihni Efendi: “Burada şahid müsned ileyh olan (حاجب) lafzının tenkidridir. Evvelde i'zâm ve sanide tahkîr müfid olduğudur” diyerek,¹⁰⁰ istişhâd konusunu açıklamıştır.

Abbasî, (الحاجب: المانع، الشين: العيب، والعرف: الإحسان، والشاهد فيه تنكير الحاجب الأول للتعظيم والثاني للتحقير)، diyerek, istişhâd konusu ile bazı kavramların anlamlarını açıklığa kavuşturduğu gibi, istişhâd şiirinde içinde bulunduğu Ebü's-Sımt'a ait olan kasidenin bu beyitlerle başladığını da aktarmıştır.¹⁰¹

إلى بابِه أن لا تُضَيَّ الكواكبُ

فَتَنَى لا يُبَالَى المذلجون بِثُورِهِ

إذا ذُكِرَتْ في مَجْلِسِ القومِ غَائِبٌ

يَصَمُّ عن الفحشاء حتى كَانَتْهُ

سُيُوفاً في عَوَاتِقِهِمْ سُيُوفٌ

مَتَى تَهْزُرُ بَنِي قَطَنِ تَجْدُهُمْ

وَأَنْ صُنِفَتْ أَلَمَ فَهُمْ خُفُوفٌ

جُلُوسٌ في مَجَالِسِهِمْ رَزَانٌ

102(Vâfir)

Benî Katen kabilesini her ne zaman yoklar veya kışkırtırsan, omuzlarında kılıçları asılı birer kılıç gibi görürsün. Kendilerine ait yerlerde ağır başlı olarak oturan bu kabileye bir misafir geldiğinde ise hızlı hareket ederler.

Sekkâkî ile İbnü'n-Nâzım, müsned ileyhın, müsnetten önce gelmesini gerektiren durumları aktarırlarken, gerekçelerden biri de (أو لأنه يفيد زيادة التخصيص) “vurgulanması gerektiren durum” diyerek, açıkladıktan sonra bu istişhadı örnek olarak göstermişlerdir.¹⁰³

⁹⁷Abbâsî, Me'âhidü't-tansîs, 1/127; Kazvîni, el-İdâh, 50; Zihni, el-Kavlü'l-ceyyid, 86.

⁹⁸ Elit tabakadan bir şair olan Ebü's-Sımt'ın tam adı, Mervân b. Süleyman b. Yahya b. Ebî Hafsa Yezîd'dir. Mervân, 105/723 tarihinde Emevî döneminde Memleketi Yemâme'de doğup ve yetişmiştir. Mervân b. Hâkem'in (ö. 65/685) kölesi olan dedesi Ebü Hafsa, Yevmü'd-dâr gününde (Hz. Osman'ın evi sarılıp şehit edildiği günde) âzat edilmiştir. Abbasiler dönemine de yetişen Mervân, Bağdat'a giderek, Mehdi (ö. 169/785), Hârûnurreşîd (ö. 193/809) ve Ma'n b. Zâide'ye (ö. 151/768) methiyeler yazmıştır. Aldığı ödül ve hediyeler sonucunda büyük bir mal varlığı da elde etmiştir. Abbasiler, kendilerinde methiye olarak söylediği her bir beytine karşılık bin dirhem verilmesini kararlaştırmışlardı. Alevileri hicvetmesi münasebetiyle Hârûnurreşîd nezdinde önemli bir yere de sahip olan Mervân, 182/798 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Günümüze kadar gelebilen şiirleri, Kahtân b. Reşîd tarafından toplanarak, çalışılmıştır. Kahtân'ın bu çalışması, Mecelletü'l-Mevrîd tarafından yayınlanmıştır. Bkz. Zirikli, 7/208.

⁹⁹ İbnü'n-Nâzım, el-Misbâh, 25; Sekkâkî, Miftâhü'l-'ulûm, 192/193.

¹⁰⁰ Zihni, el-Kavlü'l-ceyyid, 87.

¹⁰¹ Abbâsî, Me'âhidü't-tansîs, 1/127;

¹⁰² Kazvîni, el-İdâh, 55; Zihni, el-Kavlü'l-ceyyid, 104.

Zihni Efendi: “ (فهيم خوف) cümle-i cezaiyedir ve mahalli istişhattir. Müsned ileyh olan (هم) mezid-i tahsisi ifade için müsned bulunan (خوف) sözcüğüne takdim kılınmıştır” diyerek,¹⁰⁴ istişhâd konusunu açıklamıştır.

Sekkâki'nin *Miftâhü'l-'ulûm*'da yaptığı gibi İbnü'n-Nâzım, *Misbâh'ta* ve Kazvîni ise *İdâh'ta* (كقوله) ifadesini kullanarak, şairin kim olduğu hakkında bilgi vermemişlerdir.¹⁰⁵

Gerek *Misbâh'in* muhakkiki Hüsni Abdülcélil Yusuf gerekse de *İdâh'in* muhakkiki İbrahim Şemsettin, söz konusu eserlerde kâilin ismi verilmediğine dikkat çekerek, bu iki beytin kim tarafından söylendiği bilinmediğini vurgulamışlardır.¹⁰⁶

Yaptığımız çalışmalar sonucunda söz konusu beyitlerin kaili kim olduğu tarafımızca da tespit edilememiştir.

عَلَىٰ ذُنْبًا كَلَّمَهُ لَمْ أَصْنَعِ قَدْ أَصْبَحْتَ أُمَّ الْخِيَارِ تَدْعَىٰ

¹⁰⁷(Recez)

Ümü'l-Hiyyâr (şairin eşi), hiç işlemediğim suçlamaları tarafıma yöneltmeye başladı.

İbnü'n-Nâzım, (قال أبو النجم). Sekkâki ise (قول أبي النجم). diyerek, şiirin, Ebü'n-Necm el-Fazl b. Kudâme er-Râciz el-İclî'ye (ö. 125/743'ten önce)¹⁰⁸ ait olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰⁹

İbnü'n-Nâzım, müsned ileyh'in, müsnetten önce gelmesini gerektiren durumları aktarırken, gerekçelerden biri de (أو دلّ على العموم) “kapsayıcı olmasını” diyerek, açıkladıktan sonra bu istişhadı örnek olarak göstermiştir.¹¹⁰

Yazar, (كلمه) sözcüğünün, mübtedâ olmak üzere (مرفوع) olarak okunması gerektiğini aksi takdirde (منصوب) olarak (كلمه) şeklinde okunduğunda, (ذنبًا) sözcüğüne sıfat olacağından, “tümünü yapmadığım suçlar” manasını ifade edeceğine işaret etmiştir.¹¹¹

¹⁰³ Sekkâki, *Miftâhü'l-'ulûm*, 195/196; İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 26/27.

¹⁰⁴ Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 105.

¹⁰⁵ Sekkâki, *Miftâhü'l-'ulûm*, 195/196; İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 26/27; Kazvîni, *el-İdâh*, 55.

¹⁰⁶ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (Dipnot)*, 26; Kazvîni, *el-İdâh*, 55.

¹⁰⁷ Kazvîni, *el-İdâh*, 64; Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 61.

¹⁰⁸ Ebü'n-Necm el-Fazl b. Kudâme er-Râciz el-İclî (ö. 125/743'ten önce), Basra ve Küfe civarında yaşayan Benî İcl kabilesine mensuptur. Muâviye'nin (661-680) kendisinden övgüyle bahsettiğine bakılırsa o sırada yetişkin bir şair olduğu söylenebilir. Şöhretinin zirvesine Hişâm b. Abdülmelik döneminde (724-743) ulaşan Ebü'n-Necm, Hişâm'ın halifeliliğinin son yıllarında yetmiş yaşlarında vefat etmiştir. Ebü'n-Necm, İslâmî devrin önde gelen recez şairlerinden olup bu şairlerin birinci tabakasında yer alır. Coşkulu bir şiir okuyuşu olduğu da rivayet edilmiştir. Bir grup ilim erbabına göre Ebü'n-Necm, recez şiirlerini Accâc'tan (ö. 97/715-16) daha güzel okumaktadır. Bkz. Ebü Ubeydillâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ el-Merzûbânî, *Mu'cemü's-şuarâ*, nşr. Ahmed Faruk İslim, (Beyrut: Dâru Sâdir, 1425/2005), 221; Ahmet Turan ARSLAN, “Ebü'n-Necm el-İclî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/338.

¹⁰⁹ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 28; Sekkâki, *Miftâhü'l-'ulûm*, 393.

¹¹⁰ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 27-28.

¹¹¹ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 28.

(كَلَّمَهُ لَمْ أَصْنَعُ), “hiçbirini yapmadım”, (لَمْ أَصْنَعُ كَلَّمَهُ) “tümünü yapmadım” demektir. Görüldüğü üzere eğer müsned ileyhin, müsnetten önce gelmemiş olsaydı, ya da yazarın da işaret ettiği gibi (ذَنْبًا) sözcüğüne sıfat yapılmak üzere (منصوب) olarak okunduğu zaman şiirin manası: “Ümü’l-Hiyyâr, tümünü işlemediğim suçlamaları tarafıma yöneltmeye başladı” şeklinde değişmiş olacaktı. Başka bir ifadeyle şair, suçlamaların tümünü değil birazını işlediğini kabul etmiş olacaktı. Oysa şair, kendisine yöneltilen tüm suçlamaları reddetmek istemiştir.

Bu istişhâd Sekkâkî tarafından da şu şekilde verilmiştir:

قَدْ أَصْبَحَتْ أُمُّ الْخِيَارِ تَدْعِي
عَلَى ذَنْبَاكُلَّهُ لَمْ أَصْنَعُ
مِنْ أَنْ رَأَتْ رَأْسِي كَرِيْسِ الْأُصْلَعِ
مَيَّرَ عَنْهُ فُزْعًا عَنْ فُزْنِعِ
جَذْبُ الْيَالِي أْبْطِي أَوْ أَسْرِعِي
أَفْنَاهُ قَبْلُ اللَّهِ لِلشَّمْسِ اَطْلَعِي
حَتَّى إِذَا وَارَكَ أَفُقُ فَارْجِعِي

Fakat yazar ile Sekkâkî'nin istişhâd konuları farklıdır. İbnü'n-Nâzım, müsned ileyhin, müsnetten önce gelmesini gereken bir durum için göstermişken, Sekkâkî, (المجاز العقلي) Mecâzü'l-aklî konusu için göstermiştir. Sekkâkî, yaşlandırmanın, (جَذْبُ الْيَالِي) yanı gecelerin gelip geçmesinin mecazen bir neden olduğunu aslında yaşlandırmanın Allah olduğu dile getirmek istemiştir.¹¹²

Özetle şair, görünüşte zaman gerçek manada ise Allah tarafından gerçekleştirilen ihtiyarlığın, eşi tarafından bir suç olarak görüldüğünü ancak bu suçun kendisi tarafından işlenmediğini ifade etmek istemiştir.

Mehmet Zihni Efendi ise şiiri, “zevcesi nezdinde ihtiyarlıktan başka bir kabahatinin olmadığını beyan etmek istemiştir” şeklinde özetlenmiştir.¹¹³

وَجَاهِلٍ جَاهِلٍ تَلْقَاهُ مَرْزُوقًا كَمْ عَاقِلٍ عَاقِلٍ أَعْيَتْ مَذَاهِبُهُ
وَصَيِّرَ الْعَالِمَ النَّحْرِيرَ زَنْدِيقًا هَذَا الَّذِي تَرَكَ الْأَوْهَامَ حَابِرَةً

¹¹⁴(Basît)

¹¹² Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 393-394.

¹¹³ Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 62.

¹¹⁴ Abbâsî, *Me'âhidü't-tansîs*, 1/147; Kazvîni, *el-İdâh*, 66; Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 117.

Maddi sıkıntı çeken nice üstün akıl sahiplerine karşın refah içerisinde yaşayan çok sayıda bilgisiz ve aptallar da varır. Dehşete düşüren ve ilminde mahir alimleri sapıtan da işte bu durumdur.

İbnü'n-Nâzım ile Sekkâkî, zamir olan müsnedün ileyhın yerine, ayrıt edici yönüyle ilginç bir duruma dikkat çekirebilme özelliğine sahip olan ism-i işaretin kullanıldığını göstermek için bu istişhadı kullanmışlardır.¹¹⁵

Görüldüğü gibi ikinci beyit olan (هذا الذي ترك...), aslında (هو الذي ترك...) olması gerekmektedir. “Akıllıların sıkıntı çektiği ve aptalların hayatını yaşadığı” ilginç duruma dikkat çekmek üzere (هو) yerine (هذا) kullanılmıştır.

İbnü'n-Nâzım ile Sekkâkî, (كفوله) ifadesini kullanarak, şair ismini vermemişlerdir.¹¹⁶ Suyûtî, “Şerhu ‘Ukûdi'l-cumân” isimli eserinde (كقول ابن الراوندي) diyerek, bu istişhâda yer verdiği gibi¹¹⁷ Hüsnî Abdülcelil de söz konusu şiirin, Ahmed b. Yahya İbnü'r-Râvendî (ö. 301/913-914) tarafından söylendiğini belirtmiştir.¹¹⁸

Abbâsî, İbnü'r-Râvendî'ye ait olduğu bu iki beyitten önce gelen beyittin şu şekilde olduğunu belirtmiştir:¹¹⁹

سُبْحَانَ مَنْ وَضَعَ الْأَشْيَاءَ مَوَاضِعَهَا وَفَرَّقَ الْعِزَّ وَالْأَذْلالَ تَفْرِيقًا
تَعَالَتْ كَيْ أَسْحَجَى وَمَا بِكَ عِلَّةٌ تُرِيدِينَ قَتْلِي؟ قَدْ ظَفَرْتُ بِذَلِكَ
120(Tavîl)

Hasta olmamana rağmen üzülmem için hasta numarası yaptın. Beni öldürmek mi istiyorsun? bunu zaten başardın.

İbnü'n-Nâzım ile Sekkâkî, zamirin yerine, somut derecesinde varlığını ortaya çıkartmak amacıyla ism-i işaretin kullanıldığını göstermek için bu istişhadı kullanmışlardır.¹²¹

Görüldüğü gibi beytin ikinci satırında geçen (بذلك) sözcüğünün, (به) olması gerekirken, sevgilisinin hastalığına üzülp öldüğünü ve ölüsünün gözle görünür bir şekilde kabul ettiği için (بذلك) sözcüğünde bulunan ve ism-i işaret olan (ك) harfini kullanmıştır.

¹¹⁵ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 29; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 197.

¹¹⁶ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 29; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 197.

¹¹⁷ Süyûtî, *Şerhu 'Ukûdi'l-cumân*, 91.

¹¹⁸ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh (Dipnot)*, 29.

¹¹⁹ Abbâsî, *Me'âhidü't-tansîs*, 1/147-148.

¹²⁰ Kazvîni, *el-İdâh*, 67; Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid*, 120.

¹²¹ İbnü'n-Nâzım, *el-Misbâh*, 29; Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 197.

Suyûtî, “Şerhu ‘Ukûdi’l-cumân” isimli eserinde (ومنه من غير باب المسند إليه) diyerek, bu istişhâda yer vermiştir.¹²²

Râzî (ö. 606/1210), “Nihâyetü’l-icâz fi dirâyeti’l-İ’câz” isimli eserinde: aynı anlama gelmesine rağmen şiirde geçen (عَلَّة) sözcüğü yerine (مَرْصَةٌ) kullanılmış olsaydı, şiirin fesâhat açısından manasının bozulmuş olacağına dikkat çekmiştir.¹²³

Sekkâkî ve İbnü’n-Nâzım (كقوله) ibaresini kullanarak şair hakkında bilgi vermezken,¹²⁴ Mehmed Zihni Efendi, bu şiirin, İbnü’d-Dümejne olarak meşhur olan Abdullah b. Übeydullah (ö. 130/747) tarafından (ابنة مالك) adında bir kıza hitaben yazıldığını ve söz konusu kasidenin ise şu beyitle başladığını belirtmiştir.¹²⁵

فَقِي قَبْلَ وَشُكِّ الْبَيْنِ يَا ابْنَةَ مَالِكِ وَلَا تَحْرَمِينِي نَظْرَةً عَنْ جَمَالِكِ

İbnü’d-Dümejne’e divanında bu şiir geçmez. Ancak muhakkiki Ahmed Râtib en-Neffâh, divanda geçen,

أَرَى النَّاسَ يَرْجُونَ الرَّبِّيعَ وَإِنَّمَا رَجَائِي الَّذِي أُرْجُو جَدًّا مِنْ نَوَالِكِ

Şiir üzerine: Hamâse’de bu şiirin devamında istişhâd şiirinin yer aldığına dikkat çekmiştir.¹²⁶

Kâlî (ö. 356/967), bu şiirin İbnü’l-Mü’azzil (ö. 240/853) tarafından söylendiğini ve şu şekilde olduğunu aktarmıştır.¹²⁷

تَارَضْتُ كَيْ أَشْجَى وَمَا بِكَ عَلَّةٌ تُرِيدِينَ قَتْلِي؟ فَدُ رَضِيْتُ بِذَلِكَ

لَيْنُ سَانِّي أَنْ يَلْتَنِي بِمَسَاءَةٍ لَقَدْ سَرَّنِي أَيَّ حَطْرَتْ بِبَالِكِ

Sonuç ve Değerlendirme

İbnü’n-Nâzım’ın, “el-Misbâh fi ihtisâri’l-Miftâh” isimli eserinde mûsned ileyh mevzusunda göstermiş olduğu yirmi şiir istişhâdların 15’i birer beyitten, 4’ü ikişer beyitten ve 1’i ise yarın beyitten (bir sattırtan) oluşmaktadır. Bu istişhâdların; 8’i tavîl, 3’ü kâmil, 2’si hafif, 2’si basit, 2’si recez, 1’i mütekârib, 1’i münserih ve 1’i vâfir bahrinden olduğu görülmektedir.

Söz konusu yirmi şiirin istişhâd konularına göre dağılımına bakarsak; 1’i mûsned ileyh’in hazfı, 1’i mûsned ileyh’in zamir oluşunu, 1’i mûsned ileyh’in kişi ismi olması, 4’ü

¹²² Suyûtî, Şerhu ‘Ukûdi’l-cumân, 91

¹²³ Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, Nihâyetü’l-icâz fi dirâyeti’l-İ’câz, Nasrullah Hacımüftüoğlu, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1424/2004), 45-46.

¹²⁴ İbnü’n-Nâzım, el-Misbâh, 29; Sekkâkî, Miftâhü’l-‘ulûm, 197.

¹²⁵ Zihni, el-Kavlü’l-ceyyid, 120.

¹²⁶ İbnü’d-Dümejne, Divânu İbnü’d-Dümejne (dipnot), nşr. Ahmed Râtib en-Neffâh, (Kahire: Mektebetu Dârü’l-Arûbe, 1379/1959), 16.

¹²⁷ Ebû Ali İsmail b. el-Kasım el-Kâlî el-Bağdâdî, Kitâbü’l-Emâlî, (Mısır: el-Hey’etü’l-Mısriyye el-Âmme li’l-kitâb, 1975), 1/53-54.

müsned ileyhin ism-i mevsül olması, 2'si müsned ileyhin ism-i işâre olması, 3'ü müsned ileyhin izâfet yoluyla marife olması, 2'si müsned ileyhin mavsûf olması, 2'si müsned ileyhin nekre olması, 2'si müsned ileyhin takdîm edilmesi ve 2'si müsned ileyhin zamir olması gerekirken ism-i işâre olduğu göstermek amacıyla sunulmuştur. Yazar, müsned ileyhin takdîm edilmesi konusunda sunulan istişhâdlardan olan 18. İstişhâd hariç olmak üzere Sekkâkî ile aynı konulara aynı istişhâdları göstermiştir.

Sekkâkî, müsned ileyh konusunda istişhâd olarak göstermiş olduğu bu şiirlerin beşinde (9, 13, 15, 16, ve 18. istişhâdlar) şair ismini zikretmiştir. Sekkâkî, diğer 15 istişhâdı sunarken, şair hakkında bilgi vermemiştir. Şair ismini vermediği 10 istişhâdı, (كقوله), 2 istişhâdı, (وقوله), 1 istişhâdı, (في مثل قوله), 1 istişhâdı, (في مثل) ve 1 istişhâdı da (وفي قوله) diyerek sunmuştur.

İbnü'n-Nâzım, müsned ileyh konusunda istişhâd olarak göstermiş olduğu bu şiirlerin üçünde (15, 16, ve 18. istişhâdlar) şair ismini zikretmiştir. İbnü'n-Nâzım, diğer 17 istişhâdı ise şair ismini zikretmemiştir. Şair ismini vermediği 11 istişhâdı, (كقوله), 2 istişhâdı, (كقولهم), 1 istişhâdı, (كقول الآخر), 1 istişhâdı, (وقول الشاعر), 1 istişhâdı, (كما في قوله) ve 1 istişhâdı da (في مثل) diyerek sunmuştur.

Her iki yazar tarafından da kâili tespit edilmeyen 15, 16 ve 18. İstişhâdlar dışında kalan şiirlerin; 1, 12 ve 17. hariç olmak üzere kailleri tespit edilmiştir. 8. İstişhâdın birden fazla ve 20. İstişhâdın ise iki kâile nispet edildiği de belirtilmiştir.

İbnü'n-Nâzım, 15, 16 ve 18 istişhâdlarda Sekkâkî'nin Zikretmiş olduğu "Hariciye", "Ebü's-Sımt" ve "Ebü'n-Necm" isimlerinin vermesi, Sekkâkî'nin isim vermediği yerlerde bile kullanmış olduğu aynı ifade veya yakını olan sözcüklerle istişhâdı aktarması (İbnü'n-Nâzım, tıpkı Sekkâkî gibi; 4, 5, 6, 7, 10, 11, 17, 19 ve 20. İstişhâdları olmak üzere 9 istişhâdı sunarken "كقوله" ifadesini kullanmıştır), müsned ileyh konusunda sunmuş olduğu söz konusu yirmi istişhâdın tümü Sekkâkî tarafından da verilmiş olması, İbnü'n-Nâzım'ın yeni bir şey eklemeyişini hatta eksik kaldığını göstermektedir. Çünkü Sekkâkî tarafından ismi zikredilen 5 istişhâda karşın İbnü'n-Nâzım, 3 istişhâd şairinin ismini vermiştir.

Mâlik b. 'Uveymir'den (ö. ?), 1; Evs b. Hacer'den (ö. 620 M), 1; Hassân b. Sâbit (ö. 40/659?) veya İbnü'l-Mevlâ'dan (ö. 170/787), 1; Abde b. et-Tabîb'den (ö. 25/645), 2; Ferazdak'tan (ö. 114/732), 2; Ebü'n-Necm el-Fazl b. Kudâme'den (ö. 125/743'ten önce), 1; İbnü'd-Dümejne'den (ö. 130/747), 1; Cafer b. 'Ulbeta'den (ö. 145/762), 1; Accâc'tan (ö. 97/715-16), 1; Ebü's-Sımt Mervân b. Ebî Hafsa'nın (ö. 182/798), 2; Leyla bint Tarîf'ten (ö. 200/815), 1; İbnü'r- Rûmî'den (ö. 283/896), 1; İbnü'r-Râvendî'den (ö. 301/913-914), 1 ve Ebü'l Alâ el-Maarri'den (449/1057), 1 adet istişhâd gösterilmiştir. Gösterilen 3 istişhâdın kâili ise meçhul olup tarafımızca da tespit edilememiştir.

Eserden sunulan istiṣhâdların hicretten 2 yıl önce ile hicri 449 yılları arasında vefat eden şairler tarafından söylendiğine göre ve Sekkâkî'nin de hicri 626 tarihinde vefat ettiğine bakılırsa, kendinden en aza 177 yıl önce vefat edenlerden istiṣhâd aldığı anlaşılmaktadır.

Misbâh'in, Miftâh'ı özetleyen bir eser olması münasebetiyle eserde aynı istiṣhâdların sunulması doğal olarak karşılanabilmesine karşın, İbnü'n-Nâzım'ın, istiṣhâdları aktarırken, Sekkâkî ile aynı ifade ve kalıpları kullanması hatta Sekkâkî tarafından verilen şair isimlerinin verilmesi, ismi verilmeyen şair isimlerinin aktarılmamasına varacak derecede etkisi altında kalması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber eser muhikkinin de işaret edildiği üzere Sekkâkî tarafından sunulan elli istiṣhâd içerisinde söz konusu yirmi istiṣhâd, bayağı ve problemlili şiirlerden kaçınıp seçerek aktarması ise artı değer olarak kabul edilebilir. Eser genelinde de görüldüğü üzere mûsned konusunda da anlaşılır bir dilin kullanılması bakımında müstesna bir konuma sahip olduğu gibi konunun alt bölümlere nizami bir şekilde ayırarak, anlatması da takdire şayandır.

Kaynaklar

- Arslan, Ahmet Turan. "Ebü'n-Necm el-İclî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/338-338. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Durmuş, İsmail. "İstiṣhâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/396-397. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ebü's-Sımt, Mervân b. Ebî Hafsa. *Şî'ru Mervân b. Ebî Hafsa*. nşr. Hüseyin Atvân. Kahire: Dârü'l-Maârif, 3. Basım, 2009.
- Evs, Evs b. Hacer. *Divânu Evs b. Hacer*. nşr. Muhammed Yusuf Necim. Beyrut: Dâr-u Beyrut, 1400/1980.
- el-Abbâsî, Abdürrahim b. Ahmed. *Me'âhidü't-tansîs 'alâ şevâhidi't-Telhis*. nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 4 Cilt. Beyrut: Âlimü'l-Kütüb, 1367/1947.
- el-Cürcânî, Abdulkahir b. Abdurrahman b. Muhammed. *Esrârü'l-belâga*. nşr. Muhammed Reşit Rıdâ, y.y.: el-Mektebetü't-tevfikiyye, y.t.
- el-Kâlî, Ebü Ali İsmail b. el-Kasım el-Bağdâdî Bağdâdî. *Kitâbü'l-Emâlî*. 4 Cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyye el-Âmme li'l-kitâb, 1975.
- el-Kazvîni, Celâleddin Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed b. Muhammed. *el-İdâh fi 'Ulümü'l-belâga el-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*. nşr. İbrahim Şemsettin. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiye, 1. Basım, 1424/2003.
- ed-Dabbî, el-Mufaddal b. Muhammed b. Ya'fâ b. Sâlim. *el-Mufaddaliyyât*. nşr. Abdüsselam Muhammed Harun- Ahmed Muhammed Şakir. 1 Cilt. Kahire: Dârü'l-Maârif, 6. Basım, 1383/1964.

- el-Hamevî, Şihâbüddin Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî. *Mu'cemü'l-üdebâ'*. nşr. İhsan Abbas, 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1993.
- el-Harbî, Nevra Nahir Dayfullah. *Irregularity In The Poetical Example Between Indication And Use : Sebawae's Example In Particular*. Cidde: Melik Abdülaziz Üniversitesi, Edebi ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Doktora Tezi, 1432/2011.
- el-Maarrî, Ebû'l Alâ. *Sıktü'z-Zend*. Beyrut: Dâru Sâdir, 1376/1957.
- el-Merzübânî, Ebû Ubeydillâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ. *Mu'cemü's-şuarâ*. nşr. Ahmed Faruk İslim. Beyrut: Dâru Sâdir, 1 Basım, 1425/2005.
- er-Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Nihâyetü'l-icâz fi dirâyeti'l-İcâz*. Nasrullah Hacımüftüoğlu. Beyrut: Dâru Sâdir, 1. Basım, 1424/2004.
- es-Sekkâkî, Sirâceddin Ebû Yakup Yusuf b. Ebî Bekir Muhammed b. Ali. *Miftâhü'l-'ulûm*. nşr. Na'im Zerzûr. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiye, 2. Basım, 1407/1987.
- es-Subkî, Tacuddin Eu Nasr Abdülvehhâb b. Ali b. Abdulkâfi. *Tabakâtu's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*. nşr. Mahmud Muhammed et-Tenâhî/Abdulfettah Muhammed el-Hulluv. 10 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1. Basım, 1383/1964.
- es-Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *Şerhu 'Ukûdi'l-cumân fi'l-me'ânî ve'l-beyân*. nşr. İbrahim Muhammed el-Hamdânî-Emin Lokman el-Habbâr. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiye, 1. Basım, 2011.
- et-Tantâvî, eş-Şeyh Muhammed. *Neş'etu'n-nahvi ve tarihu eşheri'n-nuhât*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 2. Basım, 1995.
- ez-Zehabî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*. nşr. Ömer Abdüsselam Tedmurî. 51 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1. Basım, 2000.
- ez-Zirikli, Hayrüddin. *el-A'lâm Kâmûsu terâcim li eşheri'r-ricâli ve'n-nisâi mine'l-Arabi ve'l-Musta'ribîne ve'l-Musteşrikîn*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.
- Ferazdak. *Divânü'l-Ferazdak*. nşr. Ali Fâ'ûr. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiye, 1. Basım, 1407/1987.
- Hasan, Abbas. *en-Nahvu'l-vâfi*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-maarife, 3. Basım, 1974.
- İbnü'd-Dümejne. *Divânu İbnü'd-Dümejne*. nşr. Ahmed Râtib en-Neffâh, Kahire: Mektebetu Dârü'l-Arûbe, 1379/1959.
- İbn Haldun, Veliyüddin Abdurrahman b. Muhammed. *el-Mukaddime*. nşr. Abdullah Muhammed ed-Derviş. 2 Cilt. Dimaşk: Dâru ya'rab, 1425/2004.
- İbn Mâlik, Cemaluddin. *Teshîlu'l-Fevâid ve Tekmilu'l-Mekâsid*. nşr. Muhammed Kâmil Berekât, y.y: Dâru'l-Kâtibi'l-Arabi Li't-Tebâ'ati ve'n-Neşir, 1387/1967.
- İbnü'n-Nâzım, Bedreddin b. Cemâleddin b. Muhammed b. Mâlik. *el-Misbâh fi'l-me'ânî ve'l-beyâni ve'l-bedî'*. nşr. Hüsnî Abdülcelil Yusuf, Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1. Basım, 1409/1989.

- İbnü'r-Rûmî, Ebü'l-Hasen Alî b. el-Abbâs b. Cüreyc el-Bağdâdî. *Divânu İbni'r-Rûmî*. nşr (Şârih). Ahmed Hasan Besec. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiye, 3. Basım, 1423/2002.
- Kâtip Çelebi/Hacî Hâlife, Mustafa b. Abdullah el-Kostantîni-el-Osmanî. *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn*. nşr. Mehmet Şerafettin Yalçınkaya/Kilisli Rifat Bilge. 2 Cilt. Beyrut: Daru ihyâi't-turâsi'l-Arabî, y.t.
- Kehhâle, Ömer Rîda. *Mu'cemu'l-Muellifîn*. 4 Cilt. Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1414/1993.
- Şu'arâü'l-Hüzelliyîn. *Divânü'l-Hüzelliyîn*. nşr. Ahmed ez-Zeyn-Mahmud Ebü'l-Vefâ. 3 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kutubü'l-Mısriyye, 1385/1965.
- Taşdelen, Hasan. *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler*. ed. İsmail Güler. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Zihni, Mehmed. *el-Kavlü'l-ceyyid fî şerhi ebyâti't-Telhîs ve şerhayhi ve hâşiyeti's-Seyyid*. İstanbul: el-Matbaatü'l-Amire, 3. Basım. 1328/1910.

An Analysis on Istishhads (To Show Evidence by Using Poetry) Used by Ibn-Nâzim on Subject Musnad İlayh in His Work Titled "Al-Misbah Fi İhtisar Al-Miftah"

Abstract

The Arab rhetoric that its roots, which dates back to the ancient Greek civilization, was performed by poets and orators during the age of Jahiliyya (Pre-Islamic Era) as a naturally. In this way, this science continued in the early periods of Islam. In this context, the science of rhetoric continued its development by gaining momentum as a result of the interaction of different cultures and civilizations in the first period of the Abbasid state. In this context, rhetoric studies, which made great progress, started to bear fruit to cluster around different axes. Thus, in the historical process, the science of rhetoric continued to develop to be fed from different sources. In addition, the science of rhetoric, which has different literary movements to be used by the Arab world, the peoples in the east of the Arab world and the peoples in the west of the Arab world, completed its formation as three main sciences at the end of the process. Long before the science of rhetoric was compiled, the Arabs were introduced to the Qur'an, which had a different style from their own. The Qur'an contains a eloquence which unlike any human's and no words can expressed it. Thus the Qur'an has challenged them in this area at the heyday of rhetoric, which is a source of praise for Arabs. The lexical meaning of the science of rhetoric, which is divided into three main disciplines as "me'ânî", "beyan" and "bedî", is "to convey" and this discipline is called "rhetoric" because it conveys the meanings to the listeners and provides the listeners to understand. In the science of rhetoric, the main backbone of this science was formed by writing the work named "Miftâhü'l-'ulûm" by Sekkâkî. Thus, Sekkâkî, who left her fingerprints on the science of rhetoric, became the focal point of the scholars who came after his. Some of them, wrote interpretations on his work while the others, summarized this work. In this context, Bedreddin b. Mâlik (İbnü'n-Nâzım) also summarized Sekkâkî's aforementioned work with his work named "al-Misbâh fi İhtisari'l-Miftâh". Since there is no significant study about Ibn al-Nazim in the academy, in the article, his poetry istishhads about musnad ilayh in his aforementioned summarized were analyzed. In this regard, as the Sakkakî and his work "Miftahu'l-Ulûm", was briefly introduced, the İbnü'n-Nazım's work "al-Misbah fi ihtisar al-Miftah" was briefly introduced too. Besides, the concepts of "isnad", "musnad", "musnad ilayhi", "istishhad" (to show evidence by using poetry), "sahid" (evidence from poetry) and "sevahid" (evidences from poetry) as they are related to our subject were briefly explained. The twenty "istishhads" which were presented in the study, were handled according to passing in the work as well indicated which measurements of classical Arabic poetry to where those belong. After translating the poems into Turkish language, information was made clear about the reason for showing the "istishhad" and speakers of those besides to the subjects spoken for. In conclusion and in the light of the statistics associated with the "istishhad", the study was closed with a comparison between the two authors.

Keywords: Rehetoric • Musnad İlayh • Poem • İstishhad